

Szalai Zoltán

„EGY TÉVEDÉS CSAK AKKOR VÁLIK HIBÁVÁ,
HA KITARTUNK MELLETTÉ”¹

Ernst Jünger és a konzervatív forradalom

„Ő egy szabad ember” – mondta François Mitterand 1995-ben, Ernst Jünger századik születésnapján.² És Jünger esetében valóban egy szabad, jobban mondva a világ izmusainak béklyóitól megszabadult emberről beszélhetünk. Az igazi gondolkodó példaképe, aki – mint ahogyan maga írja – birtokolja a vezérkulcsot, a gondolkodás szabadságának, összes kapujának megnyitásához szükséges eszközt.³ Ki volt azonban Ernst Jünger? – teheti fel a kérdést sok magyar olvasó, noha a világ legtöbb országában a neve nemhogy nem cseng ismeretlenül, de a legnagyobbak között tartják számon.⁴ Franciaországban a francia–német megbékélés szimbólumának tekintik, de műveinek nagy része hozzáférhető angol, spanyol vagy éppen olasz nyelven is – a mindennapi irodalmi diskurzus részének tekinthető. A 102 évet megélt író élete során mindig is polarizálta az irodalmi olvasóközönseget, többször megpróbálták politikai szervezetek és pártok is saját ideológusuknak kikiáltani. De ahogy Rudolf Heßnek nem sikerült Jüngert behálózni, ugyanúgy nem teljesültek Karl Radek vágyai sem, miszerint Jünger megnyerése olyan értékű lenne, amelyért cserében a kommunista párt akár egy országos választási győzelmet is feláldozna.⁵

Egy szabad embernek mindig nagyon sok kritikusja és rengeteg rajongója is van. Az ideológiai paletta teljes spektrumán található elutasító és támogató értelmiségieket. A két háború közötti konzervatív forradalom jeles alakjai, mint például Gottfried Benn⁶ vagy Thomas Mann,⁷ élesen bírálták munkásságát, de a II. világháború utáni baloldali értelmiség meghatározó személyiségei, mint Alfred Andersch⁸ vagy Heiner Müller,⁹ ra-

¹ Ernst JÜNGER: *A márványszirteken*, Európa, Budapest, 2004, 32.

² *Ein Freund Frankreichs: Ernst Jünger* [Franciaország barátja: Ernst Jünger], Die Welt 1998. február 19. (www.welt.de/print-welt/article620226/Ein_Freund_Frankreichs_Ernst_Juenger.html).

³ Ernst JÜNGER: *Capriccios*, Philipp Reclam, Stuttgart, 1995, 34.

⁴ Ernst Jünger magyarországi recepciójáról lásd SZALAI Zoltán: *Der Nicht-Diskurs. Offene und verheimlichte Debatten über Ernst Jünger in Ungarn nach dem Zweiten Weltkrieg = Wechselbeziehungen in der Germanistik: kontrastiv und interkulturell*, szerk. Tóth József, Praesens, Wien, 2007, 267–282.

⁵ *Der Traum von der Technik*, Der Spiegel 1950/4., 38.

⁶ Lásd *Briefwechsel 1949–1956. Gottfried Benn / Ernst Jünger*, szerk. Holger Hof, Klett-Cotta, Stuttgart, 2006.

⁷ Lothar BLUM: „Ein geistiger Wegbereiter und eiskalter Wollüstling der Barbarei.” *Thomas Mann über Ernst Jünger*, *Wirkendes Wort* 46. (1996), 424–445.

⁸ Lásd Alfred ANDERSCH: *Londoner Notizen. Farbige Säume: Ernst Jünger zum siebzigsten Geburtstag*, Ernst Klett, Stuttgart, 1965, 63–68; UÖ.: *Amriswiler Rede auf Ernst Jünger = Über Ernst Jünger*, szerk. Hubert Arbogast, Klett-Cotta, Stuttgart, 1995; Klaus R. SCHERPE: *Ästhetische Militanz: Alfred Andersch und Ernst Jünger = Ernst Jünger im 20. Jahrhundert*, szerk. Hans-Harald Müller – Harro Segeberg, Fink, München, 1995, 155–179.

⁹ Lásd Francesco FIORENTINO: *Ernst Jünger und Heiner Müller. Für eine nicht nur menschliche Kultur = Verwandtschaften. Jünger Studien*, II., szerk. Günther Figal – Georg Knapp, Attempto, Tübingen, 2003, 186–220.

jongtak Jünger műveiért. Jünger még 1994-ben is a következőképpen írt naplójában egyik legfontosabb művéről, a *Der Arbeiter* (A munkás) című esszejéről: „A *Der Arbeiter* még mindig azok közé a könyvek közé tartozik, amelyeket többen kritizáltak, mint olvastak.”¹⁰ Ez a mondat igaz sok, magyarországi gondolkodó Jüngerről leírt soraira is, azzal a pontosítással, hogy 1989 előtt Jüngert teljes egészében elhallgatták az irodalmi nyilvánosság elől, majd később is inkább csak kritizálták, mint értően olvasták.¹¹ Ezen írásnak azonban nem a magyarországi recepció bemutatása a célja, ám Jüngerrel kapcsolatban feltétlenül ki kell emelni nemzetközi elismertségét.¹²

Ernst Jünger 1895-ben született Heidelbergben, majd többszöri költözés után Hannoverben nőtt fel. 1913-ban, amikor még nem volt 18 éves, Párizsba menekült, ahol belépett a francia idegenlégióba, és Észak-Afrikában teljesített szolgálatot. Amikor nagypolgári édesapja tudomást szerzett fia hollétéről, diplomáciai kapcsolatait latba vetve hazarendelte őt. Ezt az élményét 1936-ban Jünger az *Afrikanische Spiele* (Afrikai játékok) című regényében örökítette meg. Ebben az afrikai „kalandban” tetten érhető minden, ami az I. világháborút végigharcoló generációt, a későbbi konzervatív forradalmat létrehozó értelmiségieket jellemezte, és érthetővé válik Jünger nagypolgári családi háttere is, amely képes az „elcsavargott” fiút Észak-Afrikából hazahozatni. A francia idegenlégióval aláírt szerződés felbontása majdnem a csodával volt egyenlő. A család és a milió szuverenitása, amelybe Jünger beleszületett, és amely ezt lehetővé tette, későbbi életében is megkíméli majd őt olyan veszélyes politikai kalandoktól, mint a nációkkal való bármilyen közösség vállalása. Fiatalkori érzéseiről Jünger később a következőképpen írt:

Vannak időszakok, amikor a rejtély az ember szívének csak térben, csak a térkép fehér foltjain érhető el, és minden sötét és ismeretlen hatalmas vonzalmat áraszt magából. [...] Másrészről az unalom, mint halálos mérge napról napra erősebben hatolt belém. Lehetetlennek éreztem, hogy bármi is „legyek”; már a szótól is undorodtam és a több ezer foglalatosság közül, amit a civilizáció kínálhatott, egyiket sem tartottam magam számára élhetőnek.¹³

Ezekből a sorokból érezhetővé válik Jünger generációjának unalma és kiábrándultsága az apák világából. Érthetővé válik, miért mentek – egyéb okok mellett – olyan lelkesedéssel az első csatakiáltásra 1914-ben emberek milliói szerte a világon önként a hábo-

¹⁰ Ernst JÜNGER: *Siebzig verweht V.*, Klett-Cotta, Stuttgart, 1997, 146.

¹¹ Az egyetlen, 1990 előtt Magyarországon megjelent írás Jüngerről: Hans-Harald MÜLLER: *Ernst Jüngers Roman Sturm = Welt und Roman: Visegráder Beiträge zur deutschen Prosa zwischen 1910 und 1933*, szerk. Antal Mádl – Miklós Salyámosy, ELTE, Budapest, 1983, 341–352.

¹² Lásd Heinz Ludwig ARNOLD: *Zur Rezeption Jüngers*, Streit-Zeit-Schrift 6. (1968), 72–74; Lothar BLUHM: *Tagebücher im Schatten Ernst Jüngers. Der Diarist als Leser am Beispiel der Rezeption des literarischen Werkes Ernst Jüngers = Das Tagebuch zum Dritten Reich. Zeugnisse der Inneren Emigration von Jochen Klepper bis Ernst Jünger*, szerk. Lothar Bluhm, Bouvier, Bonn, 1991, 270–283; Norbert DIETKA: *Ernst Jünger nach 1945. Das Jünger-Bild der bundesdeutschen Kritik (1943–1985)*, Peter Lang, Frankfurt am Main, 1987; Sarah Juliette SASSON: *Ernst Jünger's Reception in France. A Study of the Image of the Writer from World War II to the Present*, University of Massachusetts, Amherst, 1993.

¹³ Ernst JÜNGER: *Afrikanische Spiele*, Deutscher Taschenbuch Verlag, München, 1998, 6–10.

rúba. Jüngerhez hasonló érzésekről a kor több jelentős írója beszámol. Georg Heym 1907-ben rokon életérzést tükröző mondatokat vetett papírra: „Vannak emberek, akiknek semmilyen foglalkozás nem való. Én közük számolom magamat.”¹⁴ Láthatjuk tehát, hogy nem egyedi jelenségről van szó, hanem egy korszak, egy generáció életérzéséről.

Nem sokkal az afrikai kaland után, 1914-ben kitört az I. világháború. Jünger gyorsított érettségét tett, és önként jelentkezett frontszolgálatra. „Jünger problémája egy évszázad problémája. A háborút előbb ismerte meg, mint a női nemet” – mondta 1992-ben Heiner Müller.¹⁵ „A biztonság korszakában felnőve mindannyian vágyat éreztünk a különlegesre, a nagy veszélyre. És akkor a háború úgy ragadott minket magával, mint egy láz” – írta később fiatal katonaéveiről Jünger.¹⁶ A háború alatt számtalanszor megsebesült, és csak a véletlennek köszönhetette, hogy túlélte. A háború Jünger véleménye szerint az emberi természet része, az élet velejárója. Ezért utasította el a kor halállal kapcsolatos félelmeit:

Miként a csecsemőnek is vannak születést lehetővé tevő és megkönnyítő szervei, ugyanúgy vannak a felnőttnek is szervei a halálra, amelyeknek kialakítása és erősítése a teológiai gyakorlat feladata. Ahol ez a tudás elvész, ott a halállal szemben egyfajta idiotizmus alakul ki, ami növekedve vak félelemmé és szükségszerűen vak és mechanikus halálmegvetéssé változik.¹⁷

Az író a háború alatt folyamatosan naplót vezetett. Visszaemlékezését 1920-ban publikálta az *In Stahlgewittern (Acélviharban)* című művében. Norbert Elias *A németekről* című kötetében kiemeli: „Hogy Jüngernek sikerült a háborút – borzalmainak leplezése nélkül – valami boldogító és lelkesítő, egyszóval valami nagyon pozitív dologként leírni, bizonyára irodalmi tehetségének tudható be. De már maga az igyekezete is világos társadalmi kontextusban állt.”¹⁸ A német átlagolvasó számára legismertebb, *In Stahlgewittern* című regénye miatt Jüngert többen a háború dicsőítésével vádolták. Thomas Mann a következőképpen fogalmazott: „Jünger a barbárság jéghideg élvezője.”¹⁹ A '20-as évek első felében Jüngerre mindenképpen igazak ezek a kijelentések, azonban nem értelmezhetőek a társadalmi háttér vizsgálata nélkül. Az elvesztett háború emberek millióinak vált feldolgozhatatlan élményévé. Csak érzékeltetésül, mekkora tömegekről beszélünk, a háború után alakult „Frontharcosok Acélsisak-szövetségének” (Stahlhelm/Bund der Frontsoldaten) 1925–1930 között körülbelül fél–egymillió tagja lehetett. Jünger e szervezet lapjának, a Stahlhelmnek egyik, *Die Standarte* néven futó mellékletét szerkesztette,

¹⁴ Idézi Harald HARTUNG: *Georg Heym = Literaturlexikon. Autoren und Werke deutscher Sprache*, V., szerk. Walther Killy, Bertelsmann–Gütersloh, München, 1990, 297.

¹⁵ *Von Verehrung bis Haß. Urteile über Jünger*, <http://rhein-zeitung.de/on/98/02/17/topnews/juenger2.html>.

¹⁶ Ernst JÜNGER: *In Stahlgewittern*, Klett–Cotta, Stuttgart, 1978, 11.

¹⁷ JÜNGER: *Capriccios*, 67.

¹⁸ Norbert ELIAS: *A németekről*, Helikon, Budapest, 2002, 196.

¹⁹ Idézi BLUM: *I. m.*

amely mintegy 170 000 példányban jelent meg.²⁰ Láthatjuk tehát, mekkora kereslet volt a háború élményének fenntartására. Később Jünger a háborús élmény „feldolgozásának” nevezte ezeket az éveket, noha ezt akkor még nem így hívták, mivel ezt a szót csak a II. világháborút követően a ’68-as generáció vezette be a német köztudatba.²¹ A szakirodalom azonban abban már régóta egyetért, hogy a világháborút és a harcot pozitívan bemutató művek többségben voltak a korszak irodalmi kánonjában. A neves irodalomtörténész, Wolfgang Kaemper így fogalmaz: „Jünger korlátlan háborúmegmagyarázása inkább a szabály, mint a kivétel volt. Alig volt olyan író, aki a nagy háborút nem mint a polgári *ennui* tompa nyomása alóli felszabadítást mutatta volna be.”²² Jünger 1955. február 2-án a következőképpen vall szülei generációjának felelősségéről egy Carl Schmitt-nek írott levelében:

A bűnbakok mindig jól jönnek. Mi ketten [Jünger és Schmitt] jó bűnbakok hírében állunk. De azt, hogy az első világháborút én találtam volna ki, visszaautásítom, azt az apámtól örököltem. És amikor úgy igazán kezdtem beleélni magam, akkor persze már nem tetszett neki. Ez a nemzeti-liberális generáció sarkalatos problémája.²³

A „történeti ember” perspektívája, amit Jünger misztikus-filozófiai önvallomásában, az *An der Zeitmauerben* (*Az időfalon*) 1959-ben megfogalmaz, már az író korai éveitől világlátásának alapját képezi.²⁴ Érthető tehát, hogy történelemfelfogásának iránya nem változik az évtizedek során, csak mindig újraértékeli az adott társadalmi helyzetet, és ráérez az új korszakok eljövételére.

1923-ban Jünger kilép a Wehrmachtból, filozófiát és zoológiát kezd tanulni Lipszében és Nápolyban. Ezután Berlinbe költözik, ahol a Weimari Köztársaság jobboldali csoportosulásaiban tevékenykedik, független publicistaként több lapnak is a munkatársa lesz. Hitlerhez fűződő „viszonya” régóta tárgya a körülötte kialakult vitáknak. Jünger a ’20-as évek első felében, az első – soha nem személyes – kontaktusaik alkalmával fontos és tehetséges embernek tartotta Adolf Hitlert. Hans-Peter Schwarz *Der konservative Anarchist* (*A konzervatív anarchista*) című könyvében a Jünger–Hitler viszonyt három korszakra bontja. Jünger 1924-ig „meleg szimpátiával” tekint Hitlerre, ezt követi az óvatos visszahúzódság, végül 1932-től a nyílt gyűlölet korszaka következik.²⁵ Ennek a felosztásnak is azonban csak egy gondosan átgondolt diakrón felfogás szerint lehet értelme. Nemcsak Jünger személyes és írói pályáját kell belevonnunk az elemzésbe, hanem Hitler politikai fejlődését, hatalmának és befolyásának mértékét, valamint a jobboldali csoportok erőviszonyainak változását is. 1924–25 környékén a nemzetiszocializmus a konzervatív forradalom egyik jelentéktelennek mondható csoportosulása volt. A részletezést kerülve

²⁰ Helmuth KIESEL: *Ernst Jünger. Die Biographie*, Siedler, Berlin, 2007, 282.

²¹ Ernst JÜNGER: *Stendhal war mein Meister*, *Die Zeit* 2010/40. (www.zeit.de/2010/44/Juenger).

²² Wolfgang KAEMPFER: *Ernst Jünger*, Metzler, Stuttgart, 1981, 4–5.

²³ *Briefwechsel Ernst Jünger / Carl Schmitt*, szerk. Helmuth Kiesel, Klett-Cotta, Stuttgart, 1999, 269.

²⁴ Ernst JÜNGER: *An der Zeitmauer*, Ernst Klett, Stuttgart, 1959, 97–105.

²⁵ Hans-Peter SCHWARZ: *Der konservative Anarchist. Politik und Zeitkritik Ernst Jüngers*, Rombach, Freiburg, 1962, 121.

meg kell említeni, hogy a „konzervatív forradalom” fogalom megalkotójának, Armin Mohlernek a témában alapműnek számító könyve, melyet Karl Jaspers vezetése alatt írt és jelentetett meg közvetlenül a II. világháború után, bemutatja a több száz kisebb irányzatot, amelyek az 1920-as évek jobboldali, konzervatív szubkultúráját jellemezték.²⁶ Ezen irányzatok között Hitler szerepe a '20-as években még – a csoportosulások magas száma és politikai aktivitás miatt – kevésbé jelentékenynek értékelhető. Ernst Jünger ebben az időszakban már a jobboldali politikai körök megbecsült szerzője, az I. világháború élményének elsőszámú megfogalmazója. Sokat elárul a korszak erőviszonyairól, hogy még 1926-ban is Hitler keresi meg Jüngert, és kér tőle találkozót – nem pedig fordítva. A húszas évek végétől kezdve Rudolf Heß is folyamatosan kérdéseket tesz fel Jüngernek.²⁷ Ebből is érzékelhető, mennyire fontos lett volna a náci ideológiának egy Jünger kaliberű író megnyerése. Jünger későbbi szerencséjére személyes találkozóra soha nem került sor közte és Hitler között.²⁸

Hitler és Jünger háborúról alkotott felfogása alapjaiban különbözött. Ez döntően befolyásolta kettejük ideológiai és politikai elképzeléseit. Jünger a lovagi háborúzás híve volt; háborúnak a nemzetek közötti versenyben megszerezhető első helyért vívott, gyűlölet nélküli harcot tekintette. Hitler azonban elsősorban politikai eszközt látott a háborúban, amely a termelési javak és az élettér megszerzését szolgálja, vagyis értelmezésében a háború a „Lebensraum”-ideológia megvalósításának első számú eszköze volt. Hitler világképe egyértelműen a rasszizmus és az antiszemitizmus foglya. Jüngernél ilyenről nem beszélhetünk, mivel az antiszemitizmus soha nem játszott jelentős szerepet filozófiájában. Hans-Peter Schwarz szerint Jünger nevetségesnek találta a nácik végletekig kiélezett antiszemitizmusát, és elutasította, hogy egy nacionalistának ezzel a kérdéssel egyáltalán foglalkoznia kellene. Ahogy csípősen megjegyzi: „Mert hát ugye egy nacionalista fő ismertetőjegyének annak kell lennie, hogy reggelire már három zsidót megevett.”²⁹ Paul Noack szerint is úgy tekintett Jünger a fajelméletre, mint egy álarcra, amely „az intelligencia, a megkülönböztetőképesség és a felelősség hiányának eltakarását szolgálja”.³⁰ Az üldözött zsidó festő, Rudolf Schlichter számára Jünger még ajánlást is írt, ami „a szóban forgó köztisztviselőket figyelembe véve, közepszerű intelligenciaszint számára is értelmezhető”.

Jünger a későbbiekben többször eljátszott a gondolattal, milyen is lett volna, ha nem Hitler, hanem Jünger barátja, Ernst Niekisch, a konzervatív forradalom nemzeti-bolsevik szárnyának szellemi vezetője, a *Der Widerstand* (Az ellenállás) című folyóirat főszerkesztője került volna hatalomra:

²⁶ A 2006-ban Mohler tanítványa és szellemi követője, Karlheinz Weissmann által átdolgozott kötet tartalmazza a téma legfrissebb nemzetközi bibliográfiáját. Armin MOHLER – Karlheinz WEISSMANN: *Die konservative Revolution in Deutschland 1918–1932. Ein Handbuch*, Ares, Graz, 2006.

²⁷ Heimo SCHWILK: *Ernst Jünger. Ein Jahrhundertleben*, Piper, München, 2008, 341–344.

²⁸ Rolf HOCHHUTH: *Žym 50. Jahrestag des Attentats vom 20. Juli auf Adolf Hitler*, Der Standard 1994. július 20., 19.

²⁹ SCHWARZ: *I. m.*, 113.

³⁰ Paul NOACK: *Ernst Jünger. Eine Biographie*, Alexander Fest, Berlin, 1998, 128.

A sok irányzatot egyesítette volna, így hatalom és szellem – amelyek most szét vannak választva – egymásra találtak volna olyan mértékben, hogy összehasonlíthatatlanul tartósabb és kikezdehetlenebb lett volna. Bizonyára ezt sokkal egyszerűbben ígérte meg a demagógia, és egyben persze észre is vették a veszélyeit. Biztos, hogy működése alatt a háború Oroszországgal talán teljes mértékben elkerülhető lett volna. Szintén nem került volna sor a zsidóüldözésre, amely most ellenünk fordítja a teljes univerzumot.³¹

Ebből az 1943-ban keletkezett idézetből megérthetjük Niekisch és Jünger politikai krédóját. Az ő politikájuk szerint nem került volna sor a zsidóüldözésre, és Oroszországra mint Németország esetleges szövetségeseire tekintettek volna. A későbbiekben Jünger és Niekisch filozófiája jelentősen eltávolodott egymástól, ám bizonyosan állítható, hogy a '30-as évek elején sok kérdésben egyetértettek. *Siebzig Verweht III (Hetven elrepült III)* című naplójában Jünger arról ír, hogy ha a nácik középszerű bürokratái nem férkőztek volna be a német állami gépezetbe, soha nem lehetett volna Németország amerikanizálódását ilyen gyorsan levezényelni a háború után. Látható tehát, hogy az NSZK fejlődésének is több negatívumát a nácik hibájának rója fel.

Nem szabad azonban elfelejtenünk, hogy a '20-as években igazából két – egy politikai és egy irodalmi – Jüngerről kell beszélnünk. Az 1920-as években számos politikai publicisztikát ír, egy közülük az NSDAP pártlapjában, a *Völkischer Beobachter*ben jelenik meg. Ismét látnunk kell, hogy ekkor – 1925-ben – Hitler pártja még nem az az erősségű és jelentőségű csoportosulás volt, amelyik később akár választási győzelemre is esélyes lett volna. A nemzetiszocialista párt ebben az időszakban igazából versengett Jünger kegyeiért, mivel Goebbels is érezte az intellektuális tartalékok hiányát pártjában. Jünger Goebbelst is többször visszautasította, sőt nyilvánosan megszégyenítette, számtalanszor elzárkózott a felkínált Reichstag-képviselőhelytől, mondván, neki az írás fontosabb, mint „néhány ezer szerencsétlen NSDAP-szavazót képviselni”.

1929 után Jünger számára egyre egyértelműbb lesz a nemzetiszocialisták meghatározó szerepe a német politikában, átérzi az ezzel összefüggő veszélyeket is. Ezért egyre inkább visszahúzódik a politikai vitáktól, szünetelteti publicisztikai munkásságát. A *Siebzig verweht III*-ban később következőképpen értékeli közéleti tevékenységét: „A mai értékelésem nem politikai, hanem stilisztikai természetű. Ennek megfelelően úgy értékelem, hogy lejjebb adtam a mércét, de nem azért, mert mint nacionalista, hanem mert egyáltalán részt vettem a vitákban.”³²

Ernst Jünger 1933 előtti megítélésével kapcsolatban Paul Noack, a müncheni egyetem professzora Jünger halála után nem sokkal, 2001-ben rendkívül nagy hatású cikket publikált a *Die Welt* című lapban: „Jünger történelmi jelentőségét akkor érthetjük meg, ha nemcsak azt vizsgáljuk, hogy a fasizmus mely sztereotípiái illenek rá, hanem azt is megfigyeljük, hogyan értette meg, hogy el kell hagynia régi miliójét, csak azért, mert

³¹ Ernst JÜNGER: *Das zweite Pariser Tagebuch* = Ernst JÜNGER: *Werke*, III., Ernst Klett, Stuttgart, 1961, 86.

³² Ernst JÜNGER: *Siebzig verweht III*, Klett-Cotta, Stuttgart, 1991, 248.

belátta, hogy a háború egy mindent meghatározó realitásból antikvitássá változott. És ez volt az a pillanat, amikor a jobboldali radikális nyilvánosság egy kis részének szószólójából igazi íróvá változott, akinek olyan lapok nyíltak meg, mint Leopold Schwarzkopf *Tagebuch* vagy Kurt Tucholsky *Die Weltbühne* című lapjai.³³

Ezzel az állásfoglalással megegyezik Thomas Assheuer véleménye is a *Die Zeit*-ben. Véleménye szerint nagy hibát követ el az, aki Jüngert vakon támadja. Azzal érvel, hogy Jünger a történelmet szövegezi meg, „azért, hogy akik benne élnek, megértsék azt”.³⁴

Ez a higgadt elemzés igencsak figyelemre méltó, de nem szabad elfelejteni, hogy Jünger több mint egy évszázados élete során hatalmas változáson ment keresztül.³⁵ Ő maga is elismerte, hogy a nemzeti forradalmárok kicsiny csoportja, amelynek ő is tagja volt, részben felelős Hitler hatalomra kerüléséért. Második párizsi naplójában, 1943. április 16-án hotelszobájában elmélkedik a háború kitörésének okairól. Azt írja, hogy az ördögi erőket senki – ő sem – vette észre időben. Biztos azonban benne, hogy – noha nem látszottak – jelen kellett lenniük a német társadalomban, ha most (1943-ban) ilyen elementáris erővel irányítják a háborút. Akkorra – írja – azonban már tisztán látszik, hogyan alakulhattak így az események: „Az erők szabadjára engedéséhez a közös hibáink vezettek, amikor a különböző kötelmeket elszakítottuk, szabadjára engedtük a mélység erőit is. Most tehát nem panaszkodhatunk, ha a gonosz – személy szerint is – elér minket.”³⁶ Ebből az idézetből egyértelműen látszik, hogy Jünger egy közösség részeként bűnösnek érzi magát. Az apák világának mindenáron való megsemmisítésére törekvés olyan erőket engedett szabadjára, amelyeket akkor már nem tudtak kontrollálni. Éppen ezért Jünger már a háború alatt is a németek egyfajta kollektív bűnösségéről beszélt, a régi világ kötelékeinek teljes elszakítását súlyos hibának értékelte. Többször is kitér arra, hogy a kor mértékadó értelmiségének jelentős része – bal- és jobboldalon egyaránt – soha nem hitt Hitler hatalomra kerülésében, és soha nem gondolta volna, hogy ilyen égbekiáltó események megtörténhetnek.

Ebben az összefüggésben nagyon hasonlít a különböző kommunista és szociáldemokrata írók és Jünger helyzetelemzése. A volt kommunista, később szociáldemokrata író, a híres 47-es csoport (Gruppe 47) alapítója, Hans Werner Richter hasonló gondolatokat vet papírra *Erfahrungen mit Utopien (Az utópiák megtapasztalása)* című munkájában. Hitler hatalomra kerülése után a kommunisták arra számítottak, hogy a Führer két hónapon belül elveszti a hatalmát. Ez természetesen illeszkedett a kommunista történelemképbe is, amely ellenforradalmi epizódként tekintett a nácikra. Richter a következőképpen fogalmaz ezzel kapcsolatban: „A szociáldemokraták hittek a törvény erejében – Hitler csak ideiglenes kancellár; a kommunisták csak az ellenforradalmi epizódot látták benne, ami az idő múlásával még előnyükre is válik majd. Bízta – mint szinte min-

³³ Paul NOACK: *War er nun ein Faschist oder nicht?*, Die Welt 2001. november 10. (www.welt.de/daten/2001/11/10/11101sb294568.htm?search=Ernst+J%FCnger&searchHILI=1).

³⁴ Thomas ASSHEUER: *Ernst Jünger. Ästhet des Schreckens, Chronist des Jahrhunderts, Poet der Käfer*, Die Zeit 1998. február 19. (<http://zeus.zeit.de/text/archiv/1998/09/juenger1.txt.19980219.xml>).

³⁵ Vö. Wolfgang BREKLE: *Das Unbehagen Ernst Jüngers an der Nazi-Herrschaft*, Weimarer Beiträge 40. (1994), 335–350.

³⁶ JÜNGER: *Das zweite Pariser Tagebuch*, 43.

dig – a történelmi analógiákban: Hitler a német Kornyilov. Hitler ellenállás nélkül vette át a hatalmat, ami egyszerűen hihetetlennek tűnt a korábbi véres harcok után.”³⁷

Ha megvizsgáljuk a legtöbb politikai csoportosulás reakcióit Hitler hatalomra kerülése után, leginkább egyfajta bénultságot figyelhetünk meg. A kommunisták egyrészt hittek a történelem determinációjában, másrészt nem cselekedtek a szovjet pártvezetéssel szemben, amelynek egy 1933-ban kitörő német forradalom nem lett volna kedvező, mindenképpen szeretnék volna azt megakadályozni.³⁸ A kis létszámú nemzeti forradalmárok csoportjának egyik szellemi vezetője Jünger volt; e csoport azonban a méretei miatt nem tudta és nem is akarta felvenni a harcot az immár az állami apparátus felett is rendelkező Hitlerrel.³⁹ A baloldali és nemzeti liberálisokon szintén a bénultság hatalmasodott el. Jünger 1944-ben azt írja, hogy ebben az időszakban béna kacsához, Dosztojevszkij Stepan Trofimovicsához hasonlítottak leginkább. Annak ellenére, hogy Jünger gondolatvilága általában nagyon távol állt a szociáldemokrata Hans Werner Richterétől, sok hasonlóságot fedezhetünk fel a kettejük korszakról alkotott értelmezésében.⁴⁰

1931 után Jünger szinte teljesen kivonult a német közéletből, egyre egyértelműbbé vált, hogy elutasítja az NSDAP minden közeledését. 1933-ig tartó fejlődését Thomas Nevin összegzi *Ernst Jünger and Germany* (*Ernst Jünger és Németország*) című művében: „Jünger was going against the time, not with it. During the republic he wrote of war and urged revolution; during the thirties he wrote exactly what the Nazis suspected, despised, and denounced as »psychologizing, aestheticizing« literature. He even transformed the taut chronicles of Stahlgewitter into a »literary« product, thus setting himself apart from the hack nationalists who wrote war fiction and memories contra Remarque.”⁴¹

Hitler 1933-as hatalomra kerülésekor Jünger már visszavonulva él, megtisztítja műveit minden – az aktuálpolitika következtében – félreérthetővé vált résztől, és teljes egészében csak a művészetnek és szépírói munkásságának él. A hatalommal való összetűzésre azonban nem kell sokáig várnunk. 1933. május 8-án Hitler ismét megalapítja a Porosz Művészeti Akadémia szépírói szárnyát, s a liberális, nem német, zsidó és pacifista szerzőket eltávolítják a tagok közül. A még nem emigrált régi tagok – mint Hermann

³⁷ Hans Werner RICHTER: *Erfahrungen mit Utopien. Briefe an einen jungen Sozialisten*, Deutscher Taschenbuch Verlag, München, 1990, 22–23.

³⁸ Lásd *Uo.*, 22–24.

³⁹ Louis DUPEUX: *Der „Neue Nationalismus“ Ernst Jüngers 1925–1932. Vom heroischen Soldatentum zur politisch-metaphysischen Totalität = Die großen Jagden des Mythos. Ernst Jünger in Frankreich*, szerk. Peter Koslowski, Fink, München, 1996, 15–40; Mariatta HIETALA: *Der neue Nationalismus in der Publizistik Ernst Jüngers und des Kreises um ihn 1920–1933*, Suomalainen Tiedakatemia, Helsinki, 1975; Helmuth KIESEL: *Zwischen Kritik und Affirmation. Ernst Jüngers Auseinandersetzung mit dem Nationalsozialismus = Literatur der Diktatur. Schreiben im Nationalsozialismus und DDR-Sozialismus*, szerk. Günther Rütke, Verlag Ferdinand Schöningh, Paderborn, 1997, 163–172; Harro SEGBERG: *Revolutionärer Nationalismus: Ernst Jünger während der Weimarer Republik = Dichter und ihre Nation*, szerk. Helmut Scheuer, Suhrkamp, Frankfurt am Main, 1993, 327–342.

⁴⁰ Vö. SZALAI Zoltán: „Sie müssen doch zugeben, dass ein Recht auf den Irrtum gibt...” *Hans Werner Richters Ernst-Jünger-Bild = Germanistik ohne Grenzen*, szerk. Szabolcs János-Szatmári, Partium, Grosswardein–Klausenburg, 2007, 163–174.

⁴¹ Thomas NEVIN: *Ernst Jünger and Germany. Into the Abyss, 1914–1939*, Duke UP, Durham, 1996, 143.

Bahr, Gerhard Hauptmann, Gottfried Benn és Theodor Däubler – mellett egy, a „völkisch” vonulatot képviselő, Hans Johst és Willi Vesper vezetésű irányzat veszi át a szervezet irányítását. Jüngert is felkérlik az akadémia tagjának, ám ő levélben utasítja vissza a felkérését, s ezzel lemond az ezáltal kilátásba helyezett hatalmas anyagi és erkölcsi megbecsülésről. A provokáció azonban nem a visszautasításban, hanem a visszautasító levél sorai közt rejlik, amelyekben a figyelmes olvasó számára leleplezi világlátását:

Sietve jelzem Önöknek, hogy az Íróakadémia-tagságot nem áll módomban elfogadni. [...] Különösen fontosnak tartom, hogy a fegyverkezés és a kultúra közötti nézetimet, amelyeket a *Der Arbeiter* [A munkás] című művem 59. fejezetében leírtam, személyes tartásommal is kifejezésre juttassam. Kérem tehát, visszautasításomat áldozatvállalásként felfogni szíveskedjenek. [...] Mély tisztelettel Ernst Jünger.⁴²

Szinte biztosra vehető, hogy az elutasító levél kézhez vételekor az akadémia munkatársainak fogalmuk sem volt, mivel indokolta Jünger a visszautasítást. De mi is áll az 1932-ben megjelent *A munkás* című műben? Megjelenésekor hatalmas értetlenség fogadta Jünger filozófiai hitvallását tartalmazó, a marxizmus egyik alapfogalmát címként hordozó munkáját.⁴³ Jünger 1994. június 20-án foglalta össze naplójában a könyv rövid értelmezését. Azt írja, hogy e műve sem a Weimari Köztársaság, sem pedig a Harmadik Birodalom keretei között nem értelmezhető. Minden félreértés abból származott – véleménye szerint –, hogy a korszak bal- és jobboldali értelmisége marxista paraméterek között próbálta a munkás alakját értelmezni. A munkás fogalma azonban – amely a jünger-i filozófia egyik magja – sem ökonómiai fogalmat, sem pedig biológiai fajt nem jelent. A munkás – értelmezi tovább Jünger – egy, a földön mindenhol megkülönböztethető embertípus, aki nek a földön van a birodalma és a technikát használja világnyelvként.⁴⁴

A *Der Arbeiter* 59. fejezetében Jünger a német kultúrát az értelmiség harci eszközeként mutatja be. Véleménye szerint kora gondolkodóinak nem szabad öncélúan, saját szóragoztatásukra gyarapítaniuk tudásukat, hanem tudásuk továbbfejlesztésekor a világ előrehaladását kell szem előtt tartaniuk, mivel ezzel az új világ születési fájdalmait enyhíthetik. Jünger ezzel összefüggésben az egyszerűség és a fellengzősség olyan ötvözetéről beszél, amellyel a hivatalos állami nyelvezet a német kultúrára negatív hatást fejt ki. Úgy gondolja, hogy a jelenlegi tendenciákkal összehasonlítva az apák fejlődésképzete aranyat ért.⁴⁵

Nem sokkal ezután két – eredmény nélküli – házkutatást is tartottak nála. Ezen események mély nyomokat hagytak Jüngerben, és levonta a szükséges konzekvenciát. Pozi-

⁴² Briefwechsel Ernst Jünger / Carl Schmitt, 496–497.

⁴³ Martin Heidegger volt egyike azon értelmiségieknek, akik nagyra tartották *A munkást*. Több száz oldalnyi kéziratot írt a művel kapcsolatban és több szemináriumot is tartott róla. Lásd Rüdiger SAFRANSKI: *Egy némethoni mester. Heidegger és kora*, Európa, Budapest, 2002, 372.

⁴⁴ JÜNGER: *Siebzig verweht* V, 146–147.

⁴⁵ ERNST JÜNGER: *Der Arbeiter. Herrschaft und Gestalt* = ERNST JÜNGER: *Werke*, Ernst Klett, Stuttgart, 1961, 217–225.

tív élményként írja le naplójában a házkutatást: egy védőoltáshoz hasonlítja azt, amikor a biztonság csalóka érzése hirtelen szertefoszlik. Az új hatalmat Jünger akár veszélytelenként is értékelhette volna, de így igen hamar – néhány héttel Hitler hatalomra kerülése után – máris tudta, mire számíthat az új kormányzattól. Az első házkutatás után Jünger levelek, naplók és versek százait semmisíti meg stieglitzi lakása udvarán. Egyáltalán nem érez fájdalmat ezen írások megsemmisítésekor, egyfajta tisztítóütként éli meg az írások elégetését, amikor is a megsemmisülés által az örökkévalóság részévé válnak az elégetett művek. Néhány évvel később már bánja tettét, mivel úgy gondolja, hogy az elégetett írások között néhány nagyon értékes szöveg és pótolhatatlan levél is megsemmisült, habár vitathatatlan, hogy egyúttal – mint író – hatalmas tehertől is megszabadult. Naplói visszaadják az említett napok hangulatát; éppen ezért – mint ahogy Jünger gyakran említette – az idézett sorok, naplók a valósággal való első érintkezés lenyomatai.⁴⁶

Az udvar homályos volt; esteledett. Az ablakokban világítottak a lámpák, egészen fent Dr. von Leersé, a kiváló nyelvészé, aki egyben vérmes antiszemita is [...]. Amikor a papírokat a ládába tuszkoltam és hamuval szórtam be őket, jött a portás, egy szociáldemokrata és kifejezte szimpátiáját, nem szavakkal, hanem lényén keresztül. Különös híreket lehetett hallani a városból. [...] Vannak álomszerű, néha bizony lényegtelen hatások életünkben, amelyekre jobban és egyértelműbben emlékszünk, mint olyan időszakokra, amikor sok minden történt. Így van ez ezzel a hűvös, polgárlakásokkal körülvett udvarral is, ahol szövegeimet temetem. Mindenféle papírokat égetnek most. Jön a vihar, fel-alá szaladgálnak a hangyák.⁴⁷

A házkutatások és egyéb kedvezőtlen előjelek miatt Jünger úgy dönt, hogy elhagyja Berlint, és egy vidéki kisvárosba költözik. „Az eset arra ösztönzött, hogy a házat, amelyet már megjelöltek, elhagyjam, és Goslarba költözzek.”⁴⁸

A nemzetiszocialista párt lapjával, a *Völkischer Beobachter*rel is hamar összetűzésbe került. 1934. május 6-án a lap egyik mellékletében részleteket közöltek – forrásmegjelölés nélkül – Jünger *Das abenteuerliche Herz* (*A kalandos szív*) című művéből. Jünger nem hagyta szó nélkül az engedély nélküli publikációt, május 14-én nyílt levelet intézett a lap szerkesztőségéhez:

1934. május 6/7-én részleteket közöltek a *Das abenteuerliche Herz* című könyvem-ből. Mivel ez a lenyomat forrásmegjelölés nélkül történt, az a látszat keletkezhetett, hogy én az Önök lapjának munkatársa vagyok. Ez azonban semmiképpen sincs így [...]. Ebben az esetben szeretném azt is kiemelni, hogy az nem járható út számomra, hogy a hivatalos sajtó engem munkatársának mutat, ám az Íróakadémiának szánt írásomat elhallgatta. Nem az a célom, hogy minél

⁴⁶ Ernst JÜNGER: *Jahre der Okkupation*, Ernst Klett, Stuttgart, 1958, 5.

⁴⁷ *Uo.*, 141.

⁴⁸ *Uo.*, 139.

többször megemlítsék nevem a sajtóban, hanem hogy a politikai lényemmel kapcsolatban semmilyen bizonytalanság ne merülhessen fel.⁴⁹

Mint ahogy az idézetből látszik, Jünger helyzete igen kényes: egyrészt reagálnia kell az új apparátus kihívásaira, válaszolnia kell az Íróakadémia felkérésére, másrészt a Völkischer Beobachterrel való konfliktusra, ám ő az az író, aki nem is gondolhat az ország elhagyására. Kormányzati körök tudatják vele, hogy emigrációja esetén a több mint kétszáz fős Jünger család látná kárát fegyelmetlenségének. Minden arra utal – írja Jean Schlumberger –, hogy Jünger szívesen Svájcba távozott volna, és írói munkásságával csatlakozott volna az emigrációhoz.⁵⁰ Ez a helyzet nem egyedi a náci Németországban, elég ha csak Jünger későbbi barátjára, Alfred Anderschre gondolunk, akit évtizedekig nyomasztott, hogy nem hagyhatta el a náci Németországot.⁵¹

Azonban a párt sem bánhatott Jüngerrel úgy, mint bármelyik más ellenségével. Az ő megkérdőjelezhetetlen integritása jobboldali körökben nem tette lehetővé, hogy szemtől szemben támadják, inkább óvatos hátsó gáncsokkal próbálták jó hírét aláásni.⁵² Fontos látnunk, hogy Jünger Hitler hatalomra kerülése után is a jobboldali körök hőségének számított. Rengeteg pártagnak, funkcionáriusnak, német nemzetinek, akik Jünger irodalmi munkásságát nem követték lépésről lépésre, érthetetlen lett volna, hogy egy olyan ismert nacionalistát, mint Jünger, miért támad a hatalom. Ugyanakkor Jüngernek rengeteg jóakarója került be a hitleri apparátusba, különösen a Wehrmacht felső vezetésébe, s ők mindent elkövettek az egykori katona védelmében. Jünger hatalmas reménysége, vagyis a nemzeti forradalmi körök ekkorra azonban már teljesen szétestek, így az ő és barátai valós politikai jelentősége és hatalma 1934-re jelentéktelenné zsugorodott.⁵³

Ebben a helyzetben, amelyben mind a párt, mind pedig a nemzetiszocialista sajtó Jünger ellen fordult, egyre gyakoribbá váltak a Völkischer Beobachterben is az író elleni támadások. Úgy gondolom, ezek nem tervszerűen zajlottak, hanem inkább egy-egy rosszakaratú személy, újságíró támadásairól beszélhetünk. A párt egyértelműen a Jüngerrel kapcsolatos problémák elhallgatását választotta követendő taktikaként.

A Jüngerről a II. világháborúig megjelent írások két csoportra oszthatók. A korábbi írásokban az író művészi képességeit vonják kétségbe. Így tett például Thilo von Throtha, aki szerint Jünger legnagyobb problémája az, hogy „a lét alapvető kérdéseit, [...] a Blut und Boden legfontosabb problémáit nem ismeri fel”.⁵⁴ A támadások másik típusa

⁴⁹ Briefwechsel Ernst Jünger / Carl Schmitt, 27–28.

⁵⁰ Idézi NOACK: *Ernst Jünger*, 124.

⁵¹ Hans Werner RICHTER: *Im Etablissement der Schmetterlinge. Einundzwanzig Portraits aus der Gruppe 47.*, Carl Hanser, München–Wien, 1986, 38–41.

⁵² Karl O. PAETEL: *Ernst Jünger. Weg und Wirkung*, Ernst Klett, Stuttgart, 1949, 123.

⁵³ Karl PRÜMM: *Die Literatur des soldatischen Nationalismus der 20er Jahre (1918–1933): Gruppenideologie und Epochenproblematik*, Scriptor Verlag, Kronberg; Taunus, 1974; Otto-Ernst SCHÜDDEKOPF: *Nationalbolschewismus in Deutschland 1918–1933*, Ullstein, Frankfurt am Main – Berlin – Wien, 1972.

⁵⁴ Vö. Hans-Peter SCHWARZ: *Der konservative Anarchist. Politik und Zeitkritik Ernst Jüngers*, Rombach, Freiburg im Breisgau, 1962, 114.

Jünger személye ellen irányul. A legijesztőbb példa erre az, amikor 1932-ben a *Völkischer Beobachter* közli, hogy Jünger jelenlegi viselkedése őt is a főbelövés közelébe sodorja.⁵⁵ Ez a megjegyzés 1932-től kezdve folyamatosan végigvonul Jünger naplójában, és látszik, hogy nagyon mély nyomot hagyott az íróban.

A fentiekből kiderül, milyen veszélyeztetett élethelyzetben volt Jünger a hatalomátvételtkor. Folyamatosan tartania kellett Goebbels, Göring és Heß bosszújától. Hírek keringtek az apparátusban, hogy koncentrációs táborba akarják őt zárni, és csak Hitler aláírása hiányzik a letartóztatási parancsról, amelyet a Führer – a háborús hős iránti nagylelkűségéből – nem írt alá. Másrészt azonban mellette állt a hatalmas hírnév és elismertség. Mellette álltak az I. világháború frontharcosai, akik elsősorban a Wehrmachtban betöltött erős pozícióik segítségével védték az írókat. A jobboldali körökben Jünger továbbra is elismert, népszerű író, a *Stahlgewitter* szerzője, Remarque egyetlen valószínű nacionalista vetélytársa, a vilmosi Poroszország legjelentősebb katonai kitüntetésének, a Pour le Mérite-nek az utolsó kitüntetettje volt.

A II. világháború kitörése előtt Jünger egyértelmű – noha politikai hatását tekintve jelentéktelen – támadást indít a nemzetiszocializmus ellen. Elkészül *A márványszirteken* (*Auf den Marmorklippen*) című regénye, amelyet a Wehrmacht saját kiadásban is közöl. Jünger e művében megírja a belső ellenállás regényét.⁵⁶ Semmi kétségünk nem lehet, hogy mindenki értette, miről szól a regény, mindenki tudta, hogy Hitler és Göring rémtettei, a zsidóüldözés, egy igazságtalan, nem lovagias, nem jüngerri háború előképe rajzolódik ki a műben. Az író a kezdetektől ragaszkodott hozzá, hogy regénye – noha a kor németországi kereteibe illeszkedik – egy általános trendet leíró, minden diktatúrát és zsarnokságot elítélő írás. Ezt bizonyítani látta azáltal, hogy az '50-es években Ukrajnában és Litvániában szamizdatként terjesztették művét, és Sztálint ismerték fel a negatív főhős személyében.⁵⁷ A regény végén az elbeszélő (Jünger önképe), a szerző közeli ismerőse – a Hitler-merénylő – Adam von Trott zu Solz lényét megjelenítő figura Sunmyra levágott feje előtt esküt tesz, a gonosz elleni kiállásra buzdítva.

Éreztem, hogy miközben nézem, könnyek szöknek a szemembe – ám olyan könnyek, amelyeket a gyász mellett a csodálat fakaszt. Ezen a sápadt maszkon, amelyről a lenyűgözött bőr cafatokban lógott, és amely a kínoszlop magasságából tekintett le a tüzekre, mintha az ujjongó öröm és derűs mosoly játszott volna, én pedig ráébredtem, hogy ez a kiváló ember azon a napon fokról fokra levedlette gyengeségeit – ahogy a rongyok hullanak le a koldusnak öltözött királyról. [...] Újra megbizonyosodtam afelől, amiben már régóta kételkedtem: vannak még nemes lelkek közöttünk, akiknek szívében az örök rend tudása még él és bizonyosságot nyer. S ahogy a komoly példa követőre

⁵⁵ *Briefwechsel Ernst Jünger / Carl Schmitt*, 859.

⁵⁶ SZALAI Zoltán: *Belső ellenállás a náci Németországban?*, *Korunk* 2004/10., 97–99.

⁵⁷ Ernst JÜNGER: *Andoten zu: „Auf den Marmorklippen”* = Ernst JÜNGER: *Auf den Marmorklippen*, Ullstein, Berlin, 2003, 139.

talál, úgy esküdtem meg én is magamnak az előtt a fej előtt, hogy a jövőben inkább essek el a magányosan a szabadokkal, mintsem hogy a szolgálkkal arassak diadalt.⁵⁸

Jünger 1939-től már a jövőre koncentrál, és 1941-ben megírja a német–francia megbékélés, az egyesülő Európa egyik alapművét *Der Friede (A béke)* címmel. Ebben az esszében teljesen átlép saját árnyékán, és az I. világháború krónikásából a globalizált világ egyik első felismerőjévé válik. A *Der Friede*-ben kijelöli Európa és az európai népek helyét a világban, és látnokként írja le a II. világháború utáni korszak legfontosabb tendenciáit:

Az eszközök szabad mozgásának ellentmondanak a határok, ellentmondanak az állam és gazdasági formák változásai, amelyek az emberek és áruk cseréjét akadályozzák. A földgolyó órák alatt megkerülhető és másodpercek alatt behálózható képekkel, jelekkel és parancsokkal. A világ egy almaként hever az emberiség tenyerén. [...] Ez nem jelent mást, mint hogy a régi határokat új szövetségeknek kell felváltaniuk, és új, nagyobb birodalmaknak kell a népeket egyesíteniük. Ez az egyetlen esély a testvérharc igazságos és minkét fél számára nyereséggel történő felszámolására.⁵⁹

Érzékelhetjük a hatalmas változást Jünger világfelfogásában. A nacionalizmus megéneklőjéből – nacionalista gyökereit nem eleresztve – egy új világrend hírnökévé vált. Munkássága jelentősen hozzájárult Európa egyik leghosszabb ellenségeskedésének, a francia–német konfliktusnak a felszámolásához.

Jünger írói fejlődése azonban nem értékelhető a korszak változásainak alapos vizsgálata nélkül. A magyar történelem- és irodalomtudomány nem tekinthet úgy a nemzetiszocializmus kialakulására, mint egy folyamatos, a sörpuccsal kezdődött szerves fejlődésre. Ha meg akarjuk érteni a náciizmus kialakulását és a II. világháború szellemi hátterét, értenünk és ismernünk kell a német konzervatív forradalom irányzatainak történetét, szereplőit és legfontosabb gondolatait. Nem csak Ernst Jünger, Gottfried Benn, Oswald Spengler és Carl Schmitt azok az alakok, akikről hallanunk kell. Ha érteni akarjuk a német nyelvű világ 20. századi történetét, és tudni akarjuk, mi miért történt 1933 előtt és után, ismernünk kell, ki volt Arthur Moeller van den Bruck, Friedrich Georg Jünger, Friedrich Hielscher, Edgar Julius Jung vagy éppen Ernst Niekisch (a neveket még lehetne hosszan sorolni).

Tévedett-e a fiatal Jünger az I. világháború utáni években? Hibás-e az 1933 után létrejött helyzet kialakulásában? Jünger valószínűleg éppen annyira tévedett, mint minden más, az 1918 előtti világot mindenáron eltörölni, megváltoztatni akaró szociáldemokrata, kommunista, liberális, nemzeti, nacionalista vagy konzervatív. Hibákat is elkövetett helyzetértékelésekor, de látnunk kell, hogy egyike volt azon keveseknek, akik felismerték tévedésüket, belátták hibáikat, és változtatni is tudtak azokon. Carl Zuckmayer emigráns német író, később az amerikai hadsereg és titkosszolgálat tagjának Jüngerről szóló jelentését idézem:

⁵⁸ Ernst JÜNGER: *A márványszirteken*, ford. Nemes Péter, Európa, Budapest, 2004, 138.

⁵⁹ Ernst JÜNGER: *Der Friede* = Ernst JÜNGER: *Werke*, V., Ernst Klett, Stuttgart, 1961, 217–219.

„Ernst Jüngert tartom a Németországban maradtak közül a legtehetségesebb, legfontosabb írónak. Úgy gondolom, hogy mind az ő, mind pedig az öccse [Friedrich Georg Jünger] náccikkal szembeni ellenállása igaz és más konzervatív, tisztí körökből tapasztalható korlátozott ellenállással nem azonos. Az ő ellenállásuk mélyebb forrásból eredeztethető. Esetükben nem katonai-politikai taktikázásról van szó, amivel szemben állnak Hitlerrel, hanem a szellemiségről. Ernst Jünger háborúmagasztalásának nincs köze agresszióhoz és világaluralmi tervekhez – hatalmi ideálja nem függ össze az uralkodó rassz ideológiájával. Anélkül, hogy pacifista vagy demokrata lenne, komolyan gondolja, hogy más szellemiségnek kell irányítania a világot. [...] Minőség, személyiség és nyelv: nagytóval is alig lehet találni olyat, legalábbis a mi korosztályunkban, aki ezekkel még rendelkezik.”⁶⁰

Ernst Jünger a 20. századi német próza egyik legjelentősebb alakja. Remélhetőleg hamarosan Magyarországon is elfogadjuk Joschka Fischer volt német külügyminiszter véleményét, és elkezdődik Jünger műveinek magyarra fordítása: „Ha áttekintem baloldali radikális életrajzomat, Jünger többször is keresztezte utamat. [...] Egyfajta értelmiségi titkos tipp, az intellektuális obszcenitás aurájába burkolva.”⁶¹ Fontos tehát, hogy ismerjük és értsük munkáit. El kell következnie hazánkban is annak az időnek, amikor írásait az értelmiségi veleszületett kíváncsiságával és a megismerés és megértés vágyával, nem pedig a feltételezett bűnbakkeresés szándékával vesszük a kezünkbe.

Gyomlálás (1983)

⁶⁰ Carl ZUCKMAYER: *Geheimreport*, Dtv, München, 2005.

⁶¹ Joschka FISCHER: *Der Kampf als inneres Erlebnis. Wider den moralisierenden Saubermann in der Kulturpolitik*, Pflasterstrand 139. (1982), 15.